

beschaamdheid. Ze liggen gedeeld. Ontzonken, voor een deel aan haar geboorte-adel. Zelfs tot een eenparig getuige is te midden van het kriegsrumoer onbekwaam. En dit moge uit allerlei factoren verklaarbaar zijn, te verschoonen is het niet.

Het wordt ons vreemd te moede, wanneer we in zulk een tijdsgewricht binnen enkele dagen het vierde eeuwfeest der Hervorming zullen moeten vieren. Zal er niet meer dan ooit aanleiding wezen, om den vinger te leggen op de wonde plek, het gemis aan internationale kracht?

We stellen hiertegenover de vraag: Wat is het Protestantisme? Kan iemand het op één lijn stellen met de Kerken der Reformatie? We zeggen dit niet om de schuld te bemantelen der Kerken, die aan het beginsel der Reformatie zijn trouw gebleven en reden tot verootmoediging te loochenen. Maar tot hetgeen men thans onder Protestantisme saâmvat behoort nog een andere categorie dan de Kerk in den geest van Luther en Calvijn gereformeerd.

Nimmer mag vergeten, dat het verzet tegen Rome kwam van twee zijden, niet alleen van de zijde der Reformatie maar ook van het Humanisme der Renaissance. En deze beide opposities zijn eer aan elkander tegengesteld dan gelijk.

Rome stemt dit niet gereedelijk toe, maar verklaart beiderlei actie tegen haar objectieve macht uit den denzelfden geest van subjectivisme. De groote Roomsche-Katholieke paedagoog O. Willmann stelt zekere verwantschap tusschen Luther en Kant ten aanzien van de subjectivering der religie. Van de bronnen waaruit Kant heeft geput, nl. de Aufklärung en het individualisme van Rousseau, oordeelt hij: „Den Rückhalt beider Denkweisen bildet die Gesinnung, der Luther den klassischen Ausdruck gegeben hatte”.¹⁾ Aan Luther wordt voor de voeten geworpen, dat hij het subject van

¹⁾ O. Willmann, Geschichte des Idealismus, deel III, bladz. 401, Braunschweig 1897.